

SZÁMVETÉS*

DRAGOSLAV MIHAILOVIĆ

(Szaggatottan, szünetekkel, s a hatóság közelsége miatt halk szóval elmondva 1979. január 21-ének havas, világos vasárnap délutánján, a belgrádi kerületi bőrnőkörház elmeógyógyászatának látogatószobájában:)

... Merd az ember, én mondom neked, nem más, mind egy irtó ronda és gonosz állat, rondább és veszedelmesebb bármelyiktül. Ura lett a világnak, és — lám — olyan véres vágóhidat csinált belüle, hogy nincs menekvés, senkinek sincs menekvése, egyedül az örület, az, hogy ember, állat belehülyül, az egyedüli kiút számunkra. Még csak hogy fejedre húzd a lepedőt, ezt az egyet megteheted, és vég nélkül hajtogasd: bolond vagyok, bolond, esztelen és világtalan, semmit se látok és nem is akarok látni, semmit se tudok és nem is akarok. Egyedül így találsz kiutat.

Aszongyák, okosan gazdálkodunk ezzel a világgal. De mit akar ez jelenteni, kérdelek én. Hát csak azt, ugye, hogy bárkit agyonvágatsz, ha ugyanakkor tiszteletbe tartod a sorrendet és a fokozatosságot. Ez azt jelenti, hogy ma valaki kinyírhat téged, holnap pedig engem, és minden rendben lesz és oké, csak az a fontos, hogy rajtunk volt a sor az előre elkészített listán. De ki az, aki ezt a listát csinálta és ezt a sorrendet megállapította anélkül, hogy mi részt vettünk volna benne? Ki veszi magának azt a jogot, hogy megmondja, mikor küldenek a vágóhídra, és én közbe azt se mondhasam, hogy befellegzett. Ki az, az annyába az eget?

Ami meg azokat a szegény állatokat illeti, egyáltalán tudjuk-e, hogy azokkal mi történik?

Amikor látják, hogy öldössük őket sorra a saját szemük láttára is, már akkor, ugye, ha nem leheli ki mingyá a páráját, oszt főfal-

* Részlet a szerző *Čizmaši* c. NIN-díjas regényéből

juk őket, a bőrből ötözeteket csinálunk, a csontjukból készült fésűvel tervészkedünk, és a zsírjukkal suvikszoljuk az ő testükről hasított cipőnket. Ők tán nem is létezhetnek másképp, egyedül egy ilyesféle állapotban, amely egyáltalán nem élet, és mincs is semmi köze hozzá. Amit az ember csinált az állatoknak ebből az éldöglődéséből, az tisztára egy sikítás és borzadály, amely a halálnál is rosszabb, és nekünk, a nagykéssel hadonászó mestereknek, halvány gőzünk sincs, mennyire rettegnek Ők tőlünk.

Öregember vagyok, gyerekeim nem volt ugyan világéletembe, de akinek van, legfeljebb az tudná elképzelni, milyen az, már akkor, ugye, ha az édes gyereket, akiről — amilyen hazudós — örökké azt nyarvogja, hogy odaadná érte a szeme világát és a keze-lábát, a szeme láttára leszúrná valaki, ott a helyszínen elintézné — kame-lod, hogy mondjuk az ilyesmit? —, no, szóval, a klapec gyenge testét, melyet annyiszor csókolt és amelynek annyiszor beszívta édes tejszagát, annak rendje és módja szerint nyársra húzná, aztán ott a szeme láttára, egy csöppet se zsenírozva magát, kisütné, és szőr-csögve, csámcsogva, jó étvággyal bekebelezná. Am akkor is az törté-
ténne, amit a hazug szemétember soha a büdös életbe be nem valla-
na, de ami, legalábbis azt tartja, az állatnál természetes, mármint hogy: örülne, hogy őhelyette a legkedvesebb gyermekét falták föl, neki pedig megengedték, hogy még egy napig tovább éljen. Jutal-
mul pediglen, hogy mindent szép nyugodtan végignézett, hogy nem csinált semmiféle hajcihőt, vagy hogy — uram bocsá' — a hely-
színen nem végzett magával iszonyatába, a hentes odavetné neki a kis gyerekbendőt, hogy mivel ilyen szófogadó és illedelmes volt, harapjon ma ő is valami jót. És harapna is, ne félj.

Eztet egy fiatalember magyarázta el énnekem. Hetvenötbe egy ideig együtt ültünk a bolondok házába Padinska Skelán.

Ez az én Branko barátom, akit — mint annyi mást — elvesz-
tettem, úgy negyven fele járhatott, szülei és testvérei is voltak, de az utolsó tíz-tizenöt esztendőbe senkivel se akart beszélni. A kór-
házba is csak hallgatott jegy sarokba, senkit meg nem kérdezett, senkit meg nem hallgatott, kérni se kért senkitől semmit. Például, enni se evett húsfélét, gondolom, húst, szalonmát, töpörtyűt, májat, effélét, semmilyen állati eredetű ételt a szájába nem vett, és csúnyán vigyázott ám, meg ne tévedjen. Mán amikor megjött, mingyán szótt a doktornak, mi mindent nem eszik, oszt a doktor, bizony, diétás kosztot írt elő nekije. Híg leveskét, gyümölcspitét, zöldséges és tú-

rós lepényt, átajjába zöldségfélét és tojást, túrót és tejet, csupa ilyesmit.

No, ez a fiatalember, magam se tudom, miért, valahogy beszélgetésbe elegyedett velem. Nem tudom, mi a fiúfenének pont velem, és nem valaki mással. Oszt én mingyán kiszagútam, hogy ezzel biz' nagyon szőr mentén köll bánni, nehogy valami kocsmaviccel traktáld, merd mingyán megséntődik. Ilyenkor csak megkukul, és ha magyarázkodsz vagy közeledni akarsz hozzá, messzire elkerül. És, biz' isten, ha vele voltam, jóval többet hallgattam, mint beszétem, pedig nem volt könnyű. Nekem jó föl van vágva a beszélőkém, és ha dumálhatok, az olyan, mint száraz után a megkönnyebbülés.

Nos és, amikor egy kicsit összelekedtünk, megkérdeztem tőle egyszer:

„Te Branko, mondom, oszt mé' nem esz' te, mind a többi ember?”

És ő akkor mindent megmagyarázott. Megmagyarázta tulajdonképpen azt, amit magamtól is tudhattam, ide ezzel a buta eszemmel nem tudtam helyrerakosgatni.

Őtet, látod, bolondnak tartották, többször bent fogták a miúcián, aszitték, pont ellenük akar valamit, oszt eleinte — mind politikait — többször lekasztították, és a bolondok házába dugták. De ő nem volt se bolond, se politikus, hanem okos, jó eszű gyerek, egyedül az emberekkel nem szeretett paktálni, és nem tudta fótanáni magát ebbe a cudar világba.

Nem t'om, az én érdemem volt-e, vagy se, elég az hozzá, hogy Branko abba az időbe megnyugodott egy kicsit, úgyhogy mi ketten maj' mindennap együtt jártunk ki sétálni, oszt szépen elbeszélgettünk. Sőt, mán másokkal is szót váltott néha. De akkor valami hülye elütette a bóhát a fülibe, hogy a diliházba nincs diétás koszt, hanem mindenki egyformát eszik, zsírral rántanak be meg mi-egymás.

„Te itt adod a bankot, mondta neki, mintha különb volnál ná-
lunk, aszondod, nem esz' semmi zsírosat, pedig itt másmilyen koszt
nincs, merd disznózsírral rántanak be mindent.”

Hát ez aztán elevenjibe talált, úgy nekikeseredett, hogy rossz volt nézni. Alighanem az járt az eszibe, hogy ha mán a hozzám hasonszőrűek is ilyennek tartanak, ha mán ők is utálnak, minek éljenek még? Mivelhogy így ráijesztettek, megest begubódzott, mind azelőtt.

Egy szavát nem lehetett venni, és egyáltalán nem evett, de meg se akarta mondani senkinek, mé' csinájja ezt. No, aztán az lett a

vége, hogy kezet emelt magára. Tanát valahun egy kötélvéget, pályvát, vagy imit, magára csukta a klozetajtót, oszt fölkötötte magát. De az egyik beteg rányitott, akkor oszt levágták.

Hanem akkor megest kezelésbe vették a doktorok. Tömtek beléje azt a sok medicinát, annyira, hogy mán jártányi ereje se volt. Erre aztán különszobába dugták. Pár nap múlva hívatnak. Aszongyák, menjek be hozzá, próbáljak beszélni vele.

Háromszor benéztem így hozzá. Branko, sápadtan és az orvosságoztól elbambulva, csak fekszik, és néz valahová maga elé. Kérdem, hogy van, hallgat. Megkérdzem, fáj valami, nem válasszol. Kérdem, rám haragszik-e, nem mond az egy bökköt se.

Oszt minden alkalommal elsorótam neki, egyszer se mulasztottam el:

„Branko, ez az élet nem valami tudj' isten, milyen, de jobbat nem tanász sehun. Oszt ha 'körüsadelsz, és látod azt a rengeteg pusztulást, én aszondom, érdemes élni. Ha meg se születesz, némely örömökre soha nem (lett volna részed.”

Az első két alkalommal nem felelt semmit. De harmadszorra aszongya:

„Én ezt többé nem bírom nézni. Nem bírom többé hallgatni. Isten veled, Žiko.”

És lehunyta a szemét, ezzel adta tudtomra, hogy most mán mehetek.

Elmeséltem a doktornak úgy, ahogy volt, gondoltam, ezentúl majd jobban rajta lesz a szemük. De hát itt a diliházba is csak annyit törődnek veled, mint a többiekkel.

Alig telt bele pár nap, Branko fölment a második emeleti rendelőbe, a doktorhon. Ez, Brankónak háttal, keresgélt valamit, az ápoló meg az ajtónál furkálta az orrát. Branko ekkor teljes erejéből lendületet vett, és a csukott ablakon úgy kivetette magát, mintha vízbe fejeselne. De mivel odalent betonra esett, hát úgy maradt örökre.

Mindenki cudarú meg volt rendülve, három napig tán kenyeret se ettem. Jó eszű, rendes gyerek volt, én éppenséggel szerettem is.

Te meg most, persze, mind minden vadmarha, mingyán azt fogod kérdezni, eszem-e én a húst, és ha mán így gondózkodok, mé nem szokok le róla. Hát, először is, ha éppen tunni akarod, alig-alig is eszem. Átajjába keveset zabálok, ha nem úgy volna, nem lennék ilyen, amilyen vagyok, na de mivel így van, hát húst is keveset fogyasztok. Másodszer, azótától fogva tényleg sokat rá-

gódtam rajta, és sokszor elhatároztam, hogy abbahagyom. De sohasem hagytam abba — jellemgyengeség miatt. Legalább itt ne gondoltam néha. Viszont mért éppen itt, nincs elég bajom anélkül is? Tán még így se engednek ki soha, ha pedig még azt is a pofájukba vágom, hogy többé nem eszek húst, képesek még halálom után is itt-tartani. Annyira szeretnek. Oszt hagytam a fenébe az egészet.

Nem vagyok valami híres jellem, ez van. A dohányról már rég le kellett volna szoknom, de nem szokok le, és — biz' isten — nincs is szándékomban. Valamikor Ibart szívtam, majd zöld Moravát, most Drávát szívok. A pálinkának még a háború előtt búcsút kellett volna mondanom, mingyán azután a szkopjei esetem után, vagy inkább előtte, ha lett volna eszem, de azt se tettem meg. És, komám, kényszer nélkül nem is megy az nálam. Bedugnak az elvonósok közé, ott aztán muszáj. A kórházban nincs pálinka. Oszt ráadásul még rávesznek, hogy beszédekert tarts a részegesek összejövetelein.

„Testvéreim, én volt alkoholistá vagyok.” — Ez az első, amit ki kell jelentened.

Haha, még hogy volt! Hát én, amint kiteszem a lábam innen, úgyis visszaesek. Na, igen, amikor kiengednek, bírom egy darabig, és küzdök ellene, nehogy azt hidd, hogy nem küzdök, és azt se, hogy nem vetem meg magam, amikor visszaesek. De hát a végén aztán megint a pia lesz a mindenem.

Hát, szóval így. Mondom, nem t'om, hogy az embernek egyáltalán van-e joga bárkit is kinyiffantani, de néha az is jobb, mint rabságban tartani a szerencsétlent. A siti tán az egyetlen hely a világon, ahun nem szabad a holnapra gondolnod. Amikó bent vagy, azt te sehogyse képzelheted el másképp, hanem csakis olyan, amilyen a mai volt — reggeli, ebéd, vacsora —, és semmi más itt nem létezhet, és nem is fog. Azután pediglen minden hajszálpontosan ugyanúgy zajlik le, mind ez a három, vagy másik száz, vagy másik ezer, amely megelőzte a mai napot. Vagyis: reggeli, ebéd, vacsora, és neked erre még rágondolnod se szabad komolyan. Hát csak ennyi, és semmi más? És mi ez, kérlek alássan, élet? Vagy halál, amely éppen hogy csak mocorog még? Élsz-e te, rab, vagy csak megjátszod?

Ezért, jó öcsém, itt az örület az egyetlen elviselhető állapot. Úgy belegárgyulsz, hogy azt se tudod, mikor dobtad el a gyeplőt. Egy nap csak jönnek, és aszongyák, bolond vagy. És ne várd, hogy még egyszer valaha is emberszámba vesznek. Ha meg eddig se igen törték magukat, elképzelheted, minek nézel elébe.

Fölöttem, például, már kimondták a verdiktet. Még azt is tudják, mibe háborodtam bele. A pálinkába, aszongyák. Egész életedbe, mondogatják, rengeteget ittál, attól úgyis becsavarodtál volna. Te azonban erős ember voltál, ha egy kicsit másképp élsz, a századikat megéred, oszt akkor a pálinkával is sokáig meglennél. Amikor azonban a háború után visszakerültél Oknóba, a feleséged valami orvossággal, antabusszal, vagy mivel, tömött az alkohol ellen, de úgy, hogy te nem is tudtál róla. Oszt folytattad az ivást. Így aztán ezek az erős orvosságok meg az erős szilvórium összevesztek benned, és addig veszekedtek, veszekedtek, míg rá nem basztál, mint a sárga macska. És most nincs visszatérés az egészségesek közé.

Eb ura fakó. Húzz a faszfejre harisnyát. Pimaszörre szőrökucsmát.

A szarom eszik kis pénzért, nahát, ezt csinálják velem. Ha megháborodtam, márpedig alighanem, akkor ettől a négy faltul hülyültem meg, nem a pálinkától. Ha az embert hűvösre teszik, hogy fogja megúszni, ha nincs meggyőződve róla: annak, hogy itt van, legalábbis egy ideig így köll lenni — hogy a börtönpricc deszkáit vasalja, ők meg, amikor csak kedvük szottyán, a hátát vasalják, hogy mindent csinálnak vele, ami eszükbe jut, csak az nem jut eszükbe soha, hogy talán nincs is joguk ilyesmire, mint ahogy eszük ágában sincs az se, hogy az ilyen igazságot le se szarja az ember, merd még a gané is megbüdösödik tőle? Hogy bírod ki mindezeket a szenvedéseket, ha legalább ideglenesen bele nem nyugszó, hogy egyelőre így van, és másképp nem lehet?

Mer' ha bent csücsülsz az aprófaszardába, közbe örökké az jár az eszedbe, hogy odakint milyen szép puhát kakálná, mindha valaki tollal csiklandaná a lukadat, ha szüntelenül dumálsz, hogy érdemtelenül kaptál ekkora büntetést, meg hogy a dutyi nem embernek való és senkinek sincs joga kulcs alatt tartani téged — oszt egészséges is vagy, arra semmi gondod —, akkor, bizony, kész vagy. öcsém, nem fogod kibírni, nyugodtan leírhatod magad. Merd akkor te csak a szokásról fogsz álmodozni, meg arról, hogy tíz határon túl megbújj valahol, hogy senki se találjon meg. De hát hogy képzeled te azt, testvér, hogy nem fognak megtalálni? Hánynak sikerült még az ilyesmi? És hány évesnek és milyen bikaerősnek kell hozzá lenned? . . . No, szóval, ha így gondókozó, örökké valami kihágást fogsz csinálni, számolatlanul faszolod a verést, és újból meg újból magánzárkába fogsz sýnylódni, míg a végin teljesen ki nem készülsz.

Más választásod tehát nincs, mint elhatározni, hogy márpedig te

kibirrod. És hogy kibírjad, aszondod magadban: így van rendjén. Az, hogy én itt vagyok, amazok meg kiint, kinek-kinek érdeme szerint van. Úgy van rendölve, hogy én egy ideig itt, ők meg ott legyenek. Ahogy van, úgy van, én itt semmit se tehetek.

Nahát, épp akkor, amikor így mindenbe belenyugodtál, akkor tettél rá, öcsém, igazán. Abba a minutumba, amikor rászántad magad, hogy kibírsz mindent, hogy majd egyszer, úgy-ahogy ép-kézláb, kikerülj, attól fogva, szépfiú, úgy veheted, hogy egyenesen az örületbe nohansz, és a diliház meg a sitt az egyetlen hely, ahol még ellehetsz. A kinti világba, attól fogva, már nem vagy való. Még ha megesik is, hogy egy rövid időre kiszabadulsz valamiképp, abba a másik világba minden franc útba lesz, azután a pálinka segítségével sürgősen kibaszol valakivel, és persze gyorsvonati sebességgel visszazsuppolnak oda, ahol a helyed.

Ha csak egyszer is ilyesmire adod a fejed — vége, nincs többé visszaút. És több időt fogsz sajátos rendeltetésű helyeken tölteni, mint a többi élő emberek közt. A kóter szinte második otthonod lesz, oszt csodálkozni fogsz, hogy nem születted is ott.

Akkor, harminckilencbe Szkópjéba, én is elvitettem az igazodást, és látod, mái napig tart. Akkor elvesztettem bizonyos dolgokat, amelyek pedig itt-tarthattak volna ezen a világon. Oszt nekem mán akkor, a börtönben, megvilágosodott valami. És éppen merd afféle farkaskölyök voltam, amelyet az emberek sarokba szorítottak, azé tettem föl magamba, hogy kézzel-lábbal küzdeni fogok, csak túléljem. Hogy, akár a csapdába került róka, ha köll, a tulajdon lábomat lerágom, csak hogy a lelkem megmentsem. És így felvettem a harcot.

Igaz, hogy mán annak idején ráfizettem, és soha többet nem tudtam kievickélni a bajból, de legalább magamnak elismerhetem, hogy derekasan álltam a sarat. Elestem, de föltápáskodtam, szecsukat aprítottak belőlem, ide újra egy darabbá lettem, leterítettek, de újból talpra álltam. És folytattam a harcot. S ha talán nem is értettem hozzá a legjobban, mégis mindig legjobb tudásom szerint tettem. Akkor is, később is. Biz' isten.

Ha már Farkas a csúfnevem, hadd lássa mindenki, hogy rászolgáltam. Farkasnak is jobb lenni, mint embernek, hidd el nekem. Mer nincs a világon rondább teremtmény az embernél. Ha van is, annak a neve megint csak: ember.

BORBÉLY János fordítása